

Szerkesztette

HEIL KRISTÓF
MIHÁLY

A magyar
liberalizmus
gyökerei és
a rendszeres
bizottsági
munkálatok

Adalékok az operátumok
történetéhez

GONDOLAT

Jogtörténeti
Értekezések 62.

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 62.

Sorozatszerkesztő
MEZEY BARNA

HEIL KRISTÓF MIHÁLY (szerk.)

A magyar liberalizmus gyökerei
és a rendszeres
bizottsági munkálatok

Adalékok az operátumok történetéhez

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 62.

A kötet a Magyar Kutatási Hálózat tagjaként az ELTE Magyar Állam- és Jogi történelmi Tanszékén működő HUN-REN-ELTE Jogi történelmi Kutatócsoport programja keretében jelenik meg.

mtajogtortenet.elte.hu

A kötetet lektorálta
MÁTHÉ GÁBOR

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Szerzők, 2023

Olvasószerkesztő (HUN-REN-ELTE Jogi történelmi Kutatócsoport)
Megyeri-Pálffy Zoltán

A borító Johann Hieronymous Löschenkohl
Audiens der hungarischen Landtags-Deputation bey Sr:
K: Maj: Leopold II am 20ten. Aug: 1790 című
rajzának felhasználásával készült.

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
Borítót tervezte Lipót Éva
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 556 505 4
ISSN 0134-0026

TARTALOM

BEVEZETŐ GONDOLATOK A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOKRÓL SZÓLÓ TANULMÁNYKÖTETHEZ	7
Erdődy Gábor A RENDSZERES ORSZÁGGYŰLÉSI BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOK HAZAI ÉS NEMZETKÖZI KONTEXTUSA	11
Dobszay Tamás A BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOK POLITIKAI ÉS TÖRVÉNYALKOTÁSI HATÁSAI	29
Völgyesi Orsolya A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOK AZ 1832–1836. ÉVI DIÉTA NAPIRENDJÉN	45
Melkovics Tamás RENDI VAGY POLITIKAI ÉRDEK? A KÖZPOLITIKAI MUNKÁLAT ÉS A FELSŐTÁBLA MÁGNÁSAI A REFORMKORBAN	61
Képes György A CODEX CAMBIO-MERCANTILIS 1795. ÉVI TERVEZETE. KORAI KÍSÉRLET A MAGYAR KERESKEDELMI JOG KODIFIKÁLÁSÁRA	81
Barna Attila A FELSÉG ÉS A SZUVERÉN. A REFORMKORI RENDSZERES BÜNTETŐJOGI MUNKÁLATOK ÉS A SZUVERENITÁS ELMÉLETEI	106

Balogh Elemér PROGRESSZÍV ELEMÉK AZ 1830. ÉVI BÜNTETŐJOGI OPERÁTUMBAN	124
Mezey Barna A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOKTÓL A BÖRTÖNÜGYI TÖRVÉNYJAVASLATIG. A SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS TERVEZETT ÚTJA 1790-TŐL 1843-IG	142
Homoki-Nagy Mária A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁKRA ADOTT MEGYEI VÁLASZOK. KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGÁNJOGI ÉS AZ ÚRBÉRI OPERÁTUMOKRA	151
Heil Kristóf Mihály MAGYAR FELVILÁGOSODÁS ÉS LIBERALIZMUS KAPCSOLATA, A MAGYAR POLGÁRI ÁTALAKULÁS ELŐFUTÁRAI	165
JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK	185

BEVEZETŐ GONDOLATOK A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOKRÓL SZÓLÓ TANULMÁNYKÖTETHEZ

Jelen tanulmánykötet arra vállalkozik, hogy hozzájáruljon a 18–19. századi Habsburg Birodalom keretei között alkotmányos helyét kereső Magyarország jogalkotási, jogalkalmazási és jogtudományi önállóságának kutatásához. A kötet történész és jogtörténész szerzői a 18. század végi magyar felvilágosodás és a 19. század eleji klasszikus liberalizmus korát összekötő úgynevezett rendszeres bizottsági munkálatok, más néven *operátumok* történetét vizsgálják.

1790-ben, II. József halálát követően, a francia forradalom második évében a magyar nemesség egyes felvilágosult csoportjai elérkezettnek látták az időt, hogy a dél-németalföldi tartományait elvesztő uralkodóházzal szemben – mely európai háborúk küszöbén toporgott – megfogalmazzák kívánalmaikat, és sérelmeik orvoslását kérik. Az 1790–1791. évi 67. törvénycikk úgynevezett rendszeres bizottságokat (*regnicolaris deputatio*) küldött ki, azt a feladatot adva nekik, hogy készítsenek elő törvényjavaslatokat a következő diéta számára.

II. Lipót halálával, a merőben eltérő célokkal és felfogással trónra kerülő I. Ferenc személye, valamint a nemzetközi politika alakulása alapvetően megváltoztatta a hazai erőviszonyokat, s így az operátumok a kancellária levéltárába kerültek, és egészen az 1825–1827. évi 8. törvénycikk értelmében elrendelt újratárgyalásukig ott is maradtak. Az újabb indítványok kinyomtatását követően a törvényhatóságok kapták kézhez azokat. Az ennek nyomán megkezdődött megyei diskurzusok, bizottsági és közgyűlési viták biztosítottak teret a haladó nézetek kifejtéséhez és terjesztéséhez, megalapozva ezzel az 1830-as és 1840-es évek reformtörekvéseit.

A téma jelentősége elvitathatatlan. 1848 áprilisa, a polgári átalakulás az ország történetének legjelentősebb struktúraváltásainak egyike. Azt megelőzően, a történelmi emlékezetben Szent István király nevéhez kötődő „államalapítást” – a keresztény Magyar Királyság létrejöttét – követő nyolc és fél évszázadban a magyar állam nem esett át ehhez mérhető gazdasági és társadalmi változásra. Így a polgári átalakulás közvetlen előzményeit jelentő operátumok a magyar

történelem megkerülhetetlen dokumentumai. A tanulmánykötet tíz szerzője ezen premisszákból kiindulva, saját kutatási részterületével kíván hozzájárulni a polgári átalakulást megelőző évtizedek, a reformkor történeti kutatásának eredményeihez.

Erdődy Gábor történész, az MTA doktora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Bölcsészettudományi Karának (BTK) professor emeritusa a kötet bevezető tanulmányában a 18–19. század fordulójának legfontosabb hazai és nemzetközi eseményeit vázolja, megadva ezzel a rendszeres bizottságok munkáinak politika-, társadalom- és gazdaságtörténeti hátterét.

Dobszay Tamás történész, az ELTE BTK Történeti Intézetének habilitált egyetemi docense a rendszeres bizottsági munkálatok alkotmányos és politikai, majd a jogszabályalkotásra gyakorolt működési hatásait elemzi, és megállapítja, hogy noha az országgyűlések napirendje nem követte az operátumokat, azok mégsem veszttek kárba, mivel a változás szükségességének felismerésében komoly szerepük volt.

Völgyesi Orsolya történész, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa az operátumok 1832–1836-os országgyűlésen történő napirendre vételét és részbeni tárgyalását mutatja be.

Melkovics Tamás történész, az ELTE BTK Történeti Intézetének egyetemi adjunktusa a hivatalt nem viselő mágnások felsőtáblai részvételére vonatkozó elképzeléseket vizsgálja a közpolitikai-közjogi operátumhoz (*publico-politicum*) köthető megyei vélemények, valamint az 1832–1836-os országgyűlés kapcsolódó vitáinak elemzésével.

Képes György jogtörténész, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának (ÁJK) habilitált egyetemi docense a magyar kereskedelmi jog kodifikációs előzményeit mutatja be, különös tekintettel a *Codex Cambio-Mercantil* 1795. évi tervezetére.

Barna Attila jogtörténész, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar (SZE DFK) tanszékvezető egyetemi docense, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Jogtörténeti Tanszékének docense *A Felség és a Szuverén* című írásában a büntetőjogi rendszeres bizottsági munkálatok és a szuverenitás kérdését vizsgálja.

Balogh Elemér jogtörténész, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának (SZTE ÁJTK) egyetemi tanára a szakirodalom által korábban (helyenként méltatlanul) negatív kritikával illetett, az 1795. évi tervezethez képest visszalépésnek tekintett 1830. évi büntetőjogi operátum progresszív elemeit mutatja be.

Mezey Barna jogtörténész, az MTA doktora, az ELTE ÁJK professor emeritusa, az SZE DFK egyetemi tanára és a HUN-REN-ELTE (korábban MTA-ELTE) Jogtörténeti Kutatócsoport korábbi vezetője a büntetőjogi javaslatok szabadságvesztés-büntetésre vonatkozó elgondolásait vizsgálja.

Homoki-Nagy Mária jogtörténész, az SZTE ÁJTK tanszékvezető egyetemi tanára az országos bizottságok munkálataira tett megyei észrevételeket vizsgálja, különös tekintettel a magánjogi és úrbéri javaslatokra.

Végezetül a kötet szerkesztője, jómagam, Heil Kristóf Mihály jogtörténész-történész, a HUN-REN-ELTE (korábban MTA-ELTE) Jogtörténeti Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa a magyar felvilágosodás és liberalizmus közötti kapcsolat meglétét fejtegető úgynevezett folytonossági vitához kívánok hozzájárulni, Alexander Gerschenkron gazdaságtörténész változásfogalmának a diskurzusba való bevonásával.

Ajánlom e tanulmánykötetet a történész és jogtörténész *céhek* mesteremberein túl a társtudományok képviselőinek ugyanúgy, mint az egyetemi hallgatóságnak és az érdeklődő nagyközönségnek. A Szerzők nevében is jó olvasást, hasznos időtöltést kívánok!

Szerkesztő